

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Cursus Theologico-Moralis

Ad usum Tyronum elucubratus, Et in Quotidianis Prælectionibus

Quoad ea, quæ Moralis Theologia disputat de Legibus, de Præceptis
Decalogi, de Restitutione, ac de Contractibus

Viva, Domenico

Patavii, 1723

Quæstio IX. De Tertio Decalogi Præcepto. Diem Sabbati sanctifices.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40673

Q U Æ S T I O IX.

De tertio Decalogi Præcepto

Diem Sabbati sanctifices.

IN primo, & secundo præcepto prohibita sunt, quæ a vera Religione abducunt, ut est Idololatria, Infidelitas, &c.: In tertio præcipitur, quod ad veram religionem perducit; ad quam pertinet signo externo cultum vero Deo exhibere, ut notat D. Th. 2. 2. quæst. 122. art. 4. in gratitudinem beneficiorum, quæ ab eo recipimus. Per sanctificationem autem Sabbatorum præcipitur sanctificatio festorum, quæ ab Ecclesia determinantur, hoc est a Pontifice pro toto orbe, & ab Episcopo pro sua Diœcesi cum consensu Cleri, seu majoris partis Capituli, & cum consensu populi, seu populo non contradicente, ut notat Tambur. ex consuetudine legitime introducta; Quæ etiam a Regularibus observanda sunt, & quidem ab omnibus sub mortali. Damnatur enim ab Innoc. XI. prop. 32. dicens: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, sepositio scandalo, si absit contemptus.* Quomodo autem sanctificanda sint festa? Varii varia. Certum est præcipi primo auditionem Sacri; Secundo, abstinentiam ab operibus servilibus; Tertio, abstinentiam ab aliis operibus forensibus; Quarto, observationem jejuniorum, quæ instituta sunt in vigiliis aliquorum festorum in honorem Christi Domini, Deiparæ, & Sanctorum; Aliqui ulterius cum Angelo contendunt, diebus festis eliciendos esse actus dilectionis Dei, & contritionis peccatorum, & audiendam esse concionem, & horas Canonicas, saltem vespertinas, faciendas esse oblationes, orandum, vacandum Deo, eoque fruendum, adeo ut speciali obligatione teneantur fideles abstinere die festo a peccatis; unde qui, verbi gratia, fornicatur, duplex peccatum committat, alterum contra observationem festorum, seu contra religionem, alterum contra specialem virtutem, nempe contra castitatem. Sed communiter rejiciuntur; quamvis enim finis præcepti de abstinendo ab operibus servilibus sit, ut facilius Deo vacetur; at finis præcepti non cadit sub præceptum. Et idcirco qui audita missa toto die confabularetur, aut luderet, non peccaret specialiter contra præceptum diei festi; quamvis forte peccaret otiose tempus terendo. Quare hic de his dumtaxat, quæ præcipiuntur, agendum. Et primo, de Abstinentia ab operibus servilibus. Secundo, de forensibus. Tertio, de obligatione audiendi missam. In quæstione autem sequenti agemus de Jejunio.

ARTICULUS I.

De Abstinentia ab operibus servilibus die festo .

- I. Non est speciale peccatum die festo peccare, & diabolo inservire; sed est peccatum opera servilia exercere. Sunt autem servilia opera non solum qua a servis communiter exerceri solent, sed etiam qua servis, & liberis solent esse communia, ita ut usus, & consuetudo habeat pro servilibus.
- II. Prohibentur servilia, etiamsi gratis, & sine labore exercentur; & permittuntur liberalia, etiamsi ob stipendium, & cum labore fiant.
- III. Permittitur transcribere etiam notas musicas, non tamen lineas his notis subiectas ducere. Licitum etiam est Typographo characteres ordinare, rationes dari, & accepti facere, & transcribere.
- IV. Probabiliter licet etiam delineare, & sine magno apparatu pingere; Immo etiam acu pingere.
- V. Permittitur etiam probabiliter piscari, & venari sine magno apparatu, ac labore.
- VI. Pariter permittuntur preliationes, artes militares, & ars digladiandi.
- VII. Ars sculptoria censetur servilis, sive in ligno, sive in marmore, aut creta sculpatur.
- VIII. Licitum est iter facere etiam in lectica, qua portetur ab hominibus.
- IX. Non licet ducere jumenta, aut currus onustos, si cum magno labore onera eis imponenda sunt. Qui vero comitantur jumenta onusta, raro peccant mortaliter; quia raro ultra spatium duarum horarum imponendis operibus laborant.
- X. Idem dicendum de iis, qui ducunt animalia, qua in pistrino molunt,

ac de iis, qui exercent opus distilandi; aut frumentum cribro eventilatum manibus purgant.

XI. Num liceat Infidelibus inungere die festo opera servilia?

I. **Q**uæritur primo; Quænam regula assignari possit ad dignoscendum, num opus aliquod sit servile, an liberale?

Respondent communiter, triplex genus operum dari; Aliqua, quæ proxime, & immediate tendunt ad corporis utilitatem, & commodum, & a servis exerceri solent; ut terras colere, fabricare, cibaria præparare, sculpere, imprimere, &c., & universim omnia opera artium mechanicarum: Aliqua, quæ proxime, & immediate tendunt ad mentem instruendam, & communiter a liberis, & nobilibus exercentur; ut legere, scribere, concionari, docere, & quæ ad artes liberales pertinent; ut cantare, saltare, instrumenta musica pulsare, &c.: Alia demum, quæ communia sunt liberis, & servis, ut iter facere, piscari, venari, &c. Certum est, opera illa primi generis prohiberi; Leviticum enim 27. dicitur: *Omne opus servile non facietis in eo.* Certum proinde etiam est, opera secundi generis liberalia permitti. Circa opera tertii generis, regula ad dignoscendum, num sint servilia, & prohibeantur, est ipse usus, & consuetudo; Si enim usus, & consuetudo opera habeat pro servilibus, ea vetantur; secus vero si habeat pro liberalibus, ut notat Tambur. lib. 8. cap. 3., quia servitus, & ignobilitas operis ab ipsa hominum existimatione comprobanda est.

II. Hinc sequitur primo, opera servilia prohiberi, etiamsi gratis, & ob finem honestum, & sine labore exercentur: Sicut econtra permitti liberalia, etiamsi exercentur propter stipendium, & cum defatigatione.

III.

III. Sequitur ſecundo, licitum eſſe die feſto tranſcribere, etiam lucri gratia, ut communiter docent contra Azor., Navar., & alios; quia, ut notat Pal. diſp. 2. punct. 5., talis actio immediate deſervit animæ, non corpori; ordinatur enim ad exprimendos mentis conceptus: Et propter eandem rationem licet ex Tambur. ſcribere, & tranſcribere notas muſicas, non tamen ducere lineas iis notis ſubjectas, quia id mechanicum eſt, & eſt apparatus ad ſcribendum. Licitum eſt etiam Typographo characteres ordinare, ſeu componere, quamvis non exprimere torculari, ut notat Laym. cum Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 62. contra Pal. Item licet rationes dati, & accepti facere, & tranſcribere.

IV. Sequitur tertio probabiliter ex Laym., Pelliz., & aliis apud Tambur., licitum eſſe delineare, deſignare, & pingere; (dummodo id fiat ſine magno apparatus, videlicet miſcendo colores, eſtormando pennicillos, &c.) probabiliter etiam ſœminis licet acu exemplaria excipere, quod eſt acu pingere. Ratio eſt, quia pictura ſcripturæ ſimillima eſt; quamvis ſcriptura exprimat mentis conceptus, pictura vero rerum imagines: Qua de cauſa communior ſententia apud Pal. loc. cit. picturam inter ſerviles artes recenſet; quia ſcilicet non exprimit conceptum, ſed rem per conceptum præſentatam, non fecus ac ars fabrilis; unde probabiliter eſt, non eſſe licitum pingere die feſto; præſertim ſi in pictura ignobili magis corpus, quam mens occupetur.

V. Sequitur quarto, probabiliter ex Navar., Gran., Medin., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 222. contra Suar., & Fagund. licitum eſſe piſcari, aucupari, & venari; (dummodo non intermiſceantur opera ſervilia; ut ſunt reficere retia, compone-

re eſcas, hamos, & magna retia, ſeu ſciabbicas cum magno niſu, & piſcatorum labore longo tempore attrahere) Et ſane Tolet., Cajet., & Sot. apud Tambur. cap. 2. num. 23., quamvis putent piſcationem, aucupationem, & venationem eſſe opera ſervilia, cenſent etiam ex conſuetudine ſcientibus, & patientibus Prælatiſ permiſſi; quamvis Tambur. putet conſuetudinem iſtorum eſſe, dummodo fiant ſine magno apparatus, ut diximus.

VI. Sequitur quinto, idem dicendum de præliationibus, ex Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 229. (quamvis hæc fere ſemper liceant ratione neceſſitatis) necnon de exercitationibus militaribus tempore pacis. Ratio eſt, quia parum habent de opere ſervili, & conſuetudo eas permiſſit: Sicut etiam permiſſit artem digladiandi; quamvis Fagund. contra Granad. putet eſſe artem mechanicam.

VII. Sequitur ſexto, Artem ſculptoriam, ſive ſculpatur in marmore, aut in metallo, creta, ligno, &c., eſſe ſervilem, & mechanicam, cum ſic uſus interpretetur.

VIII. Sequitur ſeptimo, licitum eſſe iter facere pedibus, equo, navi, curru, leſtica ſive ab equis, ſive ab hominibus delata; quia iter facere vel non eſt opus ſervile, ut putant Suar., Azor., & alii communiter, ſed liberale; cum ſit actio naturalis conſiſtens in quadam corporis ſituatione, & exercitatione; Vel ſi opus eſt ſervile, ut putant Cajet., & Sot., conſuetudine viatores excuſantur.

IX. Certum tamen eſt, eſſe opus ſervile, & prohibitum ducere currus onuſtos, & naves mercibus onuſtas, necnon animalia onuſta, quando cum magno labore imponenda ſunt onera curribus, & jumentis. Verum ob approbatam conſuetudinem excuſantur muliones, qui die feſto jumentis oneratis, iter ante diem feſtum ince-

ptum non intermittunt : Necnon qui iter incipiunt die festo , postquam Sacerdo interfuerunt , comitantibus mulis onustis supellectili, viaticis, &c. Immo Dian. part. 1. tract. 1. resol. 36. putat, raro in praxi dictos muliones peccare mortaliter, quia in iis oneribus ligandis, vel imponendis tempus notabile non infumunt; unde ratione parvitatís materiæ a mortali excusantur; Docetque ibidem cum Filiiuc. , spatium duarum horarum non esse tempus notabile. Rodriq. demum apud Trull. excusat hujusmodi muliones, qui hoc habent ex officio, tum quia concurrere videtur aliqua necessitas, & utilitas Reipublicæ; tum quia ita consuetudine est receptum.

X. Idem dicendum de iis, qui utuntur pistrino; nam ubi necessitas, vel consuetudo habetur, procul dubio licet molere: Si autem necessitas, aut consuetudo absit, ex Sanch. licitum est molere mola, quæ vento, vel aqua circumagitur, quia id sine labore hominum fit; Negat vero licitum esse molere pistrino, seu mola, quæ ab animantibus circumfertur, quia in eo magnus labor, & occupatio haberi solet. Quare bene Tambur. docet, quod si quando animal est tam bene instructum, ut sine notabili hominis ministerio suum munus obeat, die festo pistrino molere non sit mortale, Tercus vero si sæpius equus sit alligandus, & solvendus, aut si cum eo male instructo sæpe incedendum sit, stimulando illum voce, & baculo, vel si mola non raro sit obvertenda, quia sic labor servilis non modicus intercederet.

Propter eandem rationem Filiiuc. excusat opus distillandi aliquod simplex, vel mixtum, si in eo exigua corporis fatigatio impenditur. Et Tambur. non audet damnare fœminas, quæ frumentum cribro jam eventilatum manibus purgant a quibusdam mi-

nutis ramentis, cum modicissimæ applicationis sit talis occupatio; unde etiam recreationis causa ab honestis fœminis excipi solet.

XI. Quaritur secundo, An sicut licitum est animanti injungere die festo opus servile; ita liceat idem injungere Turcis, & aliis, qui Ecclesiæ legibus non subduntur, eo modo, quo licitum est iisdem ministrare carnes die veneris?

Respondeo, nonnullos apud Dian. part. 5. tract. 14. resol. 7. negare; quia non videtur diem festum more humano sanctificare, qui quamvis ipse quiescat, servis tamen ratione utentibus opera servilia injungit; unde quamvis non peccet infidelis, qui ea opera exercet, peccat tamen fidelis, qui illum ad ea inducit. Verum quia Laym. lib. 1. tract. 4. cap. 9. concedit perpetuo amentibus posse opera servilia injungi diebus festis, putat Dian. loc. cit. & Tambur. non improbabiler, quod propter parem, immo majorem rationem, possint eadem infidelibus injungi, ut diximus quæst. 1. art. 3. Quibus autem de causis opera servilia aliquando liceant die festo, dicemus art. sequenti.

ARTICULUS II.

De Operibus forensibus vetitis die festo.

- I. Prohibetur die festo Mercatus, Judicium forense, & Juramentum.
- II. Nomine mercatus veniunt Nundine universales, & particulares, necnon actus mercandi. Quid tamen permittitur ex consuetudine?
- III. Nomine Judicii forensis venit strepitus judicialis; itaut actus judiciales sint invalidi, nisi necessitas, aut pietas aliud suadeat.
- IV. Sententia excommunicationis nec irritatur, nec prohibetur; Sicut neque

que alia sententia, & actiones, quae strepitum judicalem non requirunt: Probabilis tamen licita est Appellatio.

V. Nomine Juramenti, quod prohibetur die festo, venit juramentum judiciale, quod fit pro rebus temporalibus.

VI. Pluribus de causis aut licent opera forensia, ac servilia die festo, aut non est mortale ea exercere; Praesertim ratione necessitatis, consuetudinis, dispensationis, aut parvitas materia.

VII. Quid de sutoribus laborantibus die festo?

VIII. In dubio an detur necessitas, aut consuetudo approbata, petenda est dispensatio: Secus tamen si probabile sit dari necessitatem, aut consuetudinem, & scandalum vitetur.

IX. Est sufficiens causa excusans timor gravis damni, & amissio ingenii lucris.

X. Num possit quis ad otium vitandum laborare, saltem ad sublevandam alicujus gravem necessitatem? Num possint ea fieri die festo, quae ad cultum divinum spectant?

XI. Quanam sit parvitas materiae in operibus servilibus; quanam in forensibus, quae a mortali excuset?

XII. Plurimi ex consuetudine a Doctoribus excusantur. Quid de barbitonsoribus, & sutoribus? Quid si de consuetudine dubitetur?

XIII. Demum excusat dispensatio, quam data justa causa potest etiam Vicarius Generalis ex speciali mandato concedere; Immo etiam Parochus; qui potest etiam in jejuniis dispensare. Praelati Regulares dispensare possunt cum subditis suis, non cum famulis secularibus.

I. **Q**uæritur primo, Quanam opera forensia die festo prohibentur?

Respondeo, in cap. *Omnes dies, de feriis*, prohiberi sub hoc genere mercatum, judicium forense, & juramentum; quia quamvis istæ actiones serviles non sint, multum tamen distrahunt, & impediunt vacationem rebus divinis.

Primo itaque prohibetur Mercatus, quo nomine tria possunt intelligi, Primo, Nundinæ universales, vulgo dictæ *Fiera*; quæ semel, aut bis in anno celebrari solent. Secundo, Nundinæ particulares de quibusdam rebus usualibus, vulgo dictæ *Mercato*, quæ semel, vel bis in hebdomada habentur. Tertio, ipse actus mercandi, id est emptiones, & venditiones rerum.

II. Porro Nundinæ universales ex consuetudine jam recepta etiam die festo nunc celebrantur. Nundinæ particulares ex Pal. alicubi non permittuntur die festo; esto in aliquibus locis ex consuetudine permittantur; Unde mos patrius servandus est. Demum actus mercandi, seu contractus emptionum, quamvis die festo prohibentur, tamen consuetudo magna ex parte hanc etiam legem abrogavit; quamvis hujusmodi contractus propter reverentiam festi soleant non quasi in publico fieri, sed semiclausis officinarum januis, soleantque Episcopi prohibere, ne ea fiant nondum facta concione. Consuetudo itaque ubilibet servanda est.

III. Secundo, prohibetur judicium forense; quod etiam dicitur Placitum, & Strepitus judicialis. Unde prohibetur primo citatio partis; sub qua venit mandatum judicis de citando reo, & hujus mandati executio. Secundo, formatio processus, seu cognitio causæ; sub qua venit interpositio jurisjurandi, & depositio testium. Tertio, sententia, & sententiæ executio tam in causis criminalibus, quam in civilibus; itaut istæ actiones non solum sint illicitæ, sed etiam invalidæ etiam in

in tribunali Ecclesiastico; nisi tamen necessitas urgeat, aut pietas aliter suadeat; ut habetur expresse in *cap. ult. de feriis*: Verbi gratia, si expediat captum ob sceleris notorii gravitatem statim sine processu damnari; vel si periculum timeatur, ne justitia impediatur; vel si ita postulet conditio belli, aut bonum Reipublicæ: Ob quam rationem potest publice executioni mandari sententia criminalis, ut fit in tribunalibus Sanctæ Inquisitionis.

IV. Dubium est, An prohibeatur etiam, & irritetur sententia excommunicationis, suspensionis, vel interdicti?

Respondeo, communiter cum Pal. punct. 7. contra nonnullos negari; ubi tamen hujusmodi sententiæ non requirunt causæ cognitionem. Ratio est, quia solum prohibetur die festo strepitus judicialis; Et consequenter sententiæ, quæ sine strepitu judiciali feruntur, seu quæ causæ cognitionem non requirunt, non prohibentur; ut patet in absolute ab excommunicatione, in dispensationibus, privilegiis, provisionibus, collationibus beneficiorum, & aliis actibus voluntariæ jurisdictionis, qui permittuntur, quia sine strepitu judiciali fiunt. Licitum etiam est die festo adoptare, emancipare, manumittere, advocatum consulere, apud judicem totam causam deferre, ut ea probe cognita sententiam commodius ferat, testamenta conficere, contractus celebrare, & alia hujusmodi, quæ dictum strepitum non requirunt.

Difficultas est de Appellatione, an ea liceat die festo?

Suar., & Reginald. negant, quia pertinet ad actus judiciales; Bonac. affirmat, quia instituta est ad sui defensionem, & fit sine magno strepitu, & consuetudine jam recepta permittitur.

V. Tertio demum prohibetur jura-

mentum, hoc est judiciale; quod pro rebus temporalibus fit, non vero quod fit pro spiritualibus; ut notat D. Th. 2. 2. quæst. 89. art. 10. Unde licita sunt juramenta solemnia, & publica, quæ præstantur Inquisitoribus ab iis, qui reconciliantur; Necnon juramenta, quibus confirmantur contractus permissi die festo.

VI. Queritur secundo, Quibus de causis liceant die festo opera prohibita non solum forensia, sed etiam servilia?

Respondeo, pluribus de causis aut licere, aut non esse mortale ea peragere. Causæ autem sunt, Primo necessitas, ad quam reducitur Obedientia, Utilitas, Pietas, & Religio, seu cultus divinus. Secundo, brevis temporis. Tertio, Consuetudo. Quarto, dispensatio.

Primo itaque excusat necessitas sive propria, sive aliena, tam spiritualis, quam temporalis, quia Ecclesia non obligat cum tanto onere, nec requiritur, quod necessitas sit maxima, quamvis non debeat esse modica.

Hinc primo permittuntur opera servilia pauperibus, si ad se, vel suos alendos laborare debent; dummodo id fiat sine scandalo.

Secundo, licet cibos coquere, & panem necessarium conficere, ac fructus ad necessarium usum colligere: Parare autem superflua ad cibum, & potum, & ad delectationem, verbi gratia colligendo fructus eodem die, ut integriores sint, coquere quotidie panem, ut mollior vendatur, animalia excoriare, &c., permittitur non ex necessitate, sed ex consuetudine, ut notat Pal. tom. 2. disp. 1. de observatione festorum punct. 10., & Azor. tom. 2. lib. 1. cap. 27.; Quamvis communius Doctores non excusent Pistorum, qui possunt pridie festi coquere panem necessarium, si ad diem festum differant.

VII. Tertio, licet metere, vindemiam facere, ferere, arare, messem colligere, &c., quando est periculum pluviae, aut alterius impedimenti.

Quarto, licet Sutori suere vestes, quando bona fide absolvi non possunt diebus profectis, si ad usum expectant, qui eas commiserunt; Immo advertit Suar. tom. 1. de Relig. tract. 2. lib. 2. cap. 21., quod si quando opera servilia pridie fieri poterant, & cum culpa ad diem festum differuntur, adhuc possint deinde sine novo peccato fieri die festo, si sint necessaria.

Quinto, excusantur Pharmacopola, Medici, Chirurghi, modo conficiant medicinas pro eo die necessarias: Sicuti etiam milites, qui foveas, vel aggeres struunt, aut muros aedificant pro defensione Reipublicae; Et ferrarii, qui ferreas laminas equis imponunt ob necessitatem iter agentium; Necnon qui pontes, & vias reficiunt, quando sine magno incommodo differri non possunt: Excusantur etiam navigantes, modo non incipiant navigationem die festo sine magna necessitate, ut supra diximus de mulionibus; Qui vero navi, vel phaselo iter agunt, possunt ex consuetudine incipere navigationem die festo.

VIII. Sexto, qui ad publicam laetitiam in adventu Principis, aut ex causa victoriae, aut nuptiarum struunt theatra, arcus triumphales, libreas, &c., dummodo non potuerint praevenire; hoc enim fert ipsa etiam consuetudo. Quod si quando dubium est de necessitate, aut de consuetudine approbata, petenda est dispensatio, ut notat Sanch., quia stat in possessione praecipuum; Secus vero si probabile sit dari sufficientem necessitatem, aut consuetudinem approbatam, & scandalum declinetur.

IX. Septimo, universim licita sunt opera servilia, quoties ex illorum omissione grave damnum sequeretur,

ut accidit in decoctione calcis, vitri, laterum, saponis, & in tinctura lanae. Immo ex Leand., & aliis, coctores ferri, & vitri etiam die festo possunt tale opus incipere. Hac de causa ex necessitate potius, quam ex obedientia licitum est famulis laborare ob timorem, ne a dominis dimittantur, si non obtemperent, & sic cogantur pauperiem pati; quamvis domini id imperantes a culpa non sint immunes: Sicut etiam licitum est filiis, uxori, & aliis personis subiectis laborare, si ad id compellantur, quando renuere non possunt sine timore gravis damni, aut gravis indignationis, modo id non praecipiat in contemptum festi.

Adde ex Dian. part. 2. tract. 15. resol. 34., & Sanch. contra Suar., & Pal. etiam ea opera licere ob magnam utilitatem, videlicet si aliter ingens lucrum amitteretur; quia amissio magni lucri damnum est; & ideo permittitur piscatio halecum, tynnorum, & similium piscium, qui brevi tempore excurrunt.

X. Octavo; Quamvis raro accidat ex Pal. laborandi necessitas ad vitandum otium, quod ferat periculum peccandi; at si accidat casus, licitum est laborare: Et licet Sylvest., Sa, Pellic. apud Tambur. putent, licitum esse aequaliter laborare praecise ad otium vitandum, hoc tamen communiter non admittitur, cum possit aliis viis facile otio occurrere sine violatione praecipui. Si quis tamen ad otium vitandum velit laborare, uti posset consilio Tamburini, qui permittit laborem ad sublevandam miseriam alicujus pauperis determinati existentis in gravi necessitate, hoc est in periculo moraliter certo gravis damni sive in corpore, sive in honore, sive in bonis suis, in qua necessitate multi pauperes aegroti versantur; Vel posset laborare conficiendo ornamenta necessaria pertinentia ad cultum divinum, quibus

caret aliqua determinata Ecclesia nimis pauper. Ratio est, quia si potest pauper existens in gravi necessitate ipse pro se laborare, poterit etiam alius laborare pro ipso.

Nono, excusat necessitas ratione pietatis debita proximo; unde licitum est sepelire mortuos, inservire infirmis, vestire nudos, &c. Dubium tamen est, an sola pietas sine necessitate excuset? Affirmant Sylvest., & alii apud Sanch., & Trull. lib. 3. cap. 1. dub. 10., necnon Palat., Perez, qui apud Dian. part. 4. tract. 4. resol. 122. docent, licitum esse laborare die festo ad faciendam eleemosynam. Ratio est, quia si causa pietatis permittuntur die festo opera forensia, quidni & servilia? Quam sententiam Sanch. lib. 1. cap. 2. dub. 33. putat probabilem. Sed communior, & probabilior sententia est in oppositum.

Decimo, excusat necessitas ratione Religionis, seu cultus divini; unde licet altaria ornare, Ecclesiam vertere, & parare, hostias conficere. Quod si hæc potuissent die profesto fieri, probabile est ex Suar., & Tolet. non esse mortale ad diem festum differre, propter propinquitatem, quam habent cum rebus sacris. Quod etiam docet Fagund., si via parentur ad processiones: Secus vero si scienter tabulata ad videndas processiones fierent die festo, quando pridie fieri poterant, cum non habeant tantam propinquitatem cum rebus sacris: Quamvis si pridie non fuerint facta propter aliquod impedimentum, possunt die festo fieri sine culpa, quia sic concedit hic & nunc cultus divinus.

Hinc docet Tambur., sepulchra, praecepta, & moles artificiosas ad exponendam Eucharistiam, sicut etiam scenas ad representationem sacram, posse sine mortali die festo fieri, quamvis potuissent fieri die profesto; quia propinquitatem habent cum rebus sa-

cris, non secus ac parare vias ad processiones: sed ne veniale quidem est, si necessitas urgeat, aut habeatur dispensatio.

XI. Secunda causa excusans a mortali est brevitatem temporis, seu parvitas materiae. Communius autem docent, parvitem temporis esse spatium duarum horarum; quamvis Marcant. apud Tambur. requirat tres horas ad mortale; quæ sententia admitti posset, si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, quæ de se non est satis ad excusandum. Azor. tamen, & Bonac. apud Dian. part. 2. tract. 15. resolut. 36. putant, unam horam esse tempus notabile. Illud notandum ex Bonac., quod si quis pluribus servis imponat, quod successive laborent quilibet spatio unius horæ, non peccaret mortaliter, quia unum opus cum alio non connectitur: Contra vero si idem pluribus vicibus interpolatis eodem die per horam laboraret, ut dicitur de comedente pluries modica die jejunii.

In operibus autem forensibus die festo prohibitis parvitas materiae, quæ a mortali excusat, non est desumenda solum ex brevitatem temporis, sed etiam ex quantitate operis. Quare si venditio, verbi gratia, cum solemnitate celebrata fiat brevi tempore, sed sit res magni momenti, peccatur mortaliter; secus vero si sit res parvi momenti, & brevi fiat.

XII. Tertia causa excusans est Consuetudo approbata; Hæc enim ab omnibus legibus humanis excusat. Propterea primo Cajet., & Suar. ex consuetudine excusant eos, qui cibos coquant, & alia præparant necessaria ad mensam; Et Pal. excusat etiam hæc de causa, qui parant cibos superfluos, & ad delectationem. Secundo, Tolet., Sot. excusant venatores, aucupes, & piscatores, ut sup. diximus. Tertio, Fagund. excusat actiones delineandi imagines, &

& lineas ducendi ad eas postea pingendas; sicut etiam actionem digladiandi. Quarto, Navar., & Rodriq. excusant venditores calceorum. Quinto, Pal. exercitationes militares, quæ fiunt tempore pacis. Sexto, Sanch. qui dum habent segetes, in area trituram vertunt, extendunt, aut separant; necnon hortulanos rigantes olera die festo; & iter agentes comitando mulos onustos supellectili; necnon molitores, & nundinas. Septimo, Fernand. apud Dian. part. 2. tract. 15. resol. 36. excusat barbitonfores; (& idem potest dici de sutoribus, qui novos calceos die festo calceant) verum communius Doctores de hac consuetudine approbata dubitant, docentque, quod ubi ea est scita, & tolerata a Prælatiis, procul dubio excuset; alioquin excusari poterunt vel ratione parvitatæ materiæ, si scilicet unum, vel alterum tondeant; vel ex necessitate rusticorum, aut aliorum, quibus non conceditur nisi die festo posse tonderi, aut calceari; vel ex lucro cessante non ordinario; si enina recusent die festo ea peragere, facile barbitonfores, & calceatores a plerisque relinquerentur cum notabili lucri jactura.

XIII. Quarta demum causa excusans est Dispensatio, ad quam procul dubio causa justa requiritur, ut sit licita, & valida, si ab Episcopo concedatur in festis a Papa institutis, ut alias diximus. Potest etiam illam concedere Vicarius Generalis, non quidem ex officio, sed ex speciali mandato; quia quodcumque sapit liberalitatem, & gratiam, ut est dispensatio, non potest ex generali mandato, seu ex concessione Vicariatus a Vicario præstari, sed requiritur speciale mandatum; quod in casu nostro habetur, ut notant Merol., & Barbos. apud Tambur.: Parochus etiam dispensare potest tum ex consuetudine, tum ne

Pars II.

desit parochianis, ad quem in facile occurrentibus, & minutis necessitatibus recurrant; Qua de causa potest etiam in jejuniis Parochus dispensare, ut notat uterque Sanch. Possunt etiam Prælati Regulares cum suis subditis dumtaxat, non vero cum famulis secularibus.

ARTICULUS III.

De Missa die festo audienda:

- I. Probabiliter satisfacit præcepto de missa audienda, qui successive duas missas partes audit, quamvis ordine inverso.
- II. Num partem missæ notabilem omittat, qui incipit illam audire post Evangelium? Aut qui per breve tempus abest, dum fit aut Consecratio, aut Communio?
- III. Quanam dicatur præsentia moralis requisita ad satisfaciendum præcepto audiendi missam?
- IV. Non satisfacit, qui toto tempore missæ consistit peccata sua.
- V. Præsentia moralis haberi potest aliquando, etiam si audiens missam sit extra Ecclesiam; & potest non haberi, etiam si sit intra Ecclesiam. Quid si inter fenestram domus, e qua auditur Missa, & Ecclesiam intercedat via publica?
- VI. Missa in Oratoriis privatis Magnatum a quibusdam familiaribus die festo audiri potest, ita ut non teneantur illam in Ecclesia audire?
- VII. Excusat ab audienda missa Impotentia, Censura, Consuetudo, & dispensatio. Impotentia habetur ab eo, qui sine gravi incommodo illam audire non potest. Quid si lucrum ingens amitteret?
- VIII. Num excusetur puella, qua credit se ab adolescente lascivo concupiscendam, si domo egrediatur?
- IX. Num teneatur privilegiarius missam

S

au-

- audire tempore Interdicti? Et quid de detento in carcere, si facile potest facultatem egrediendi obtinere?
- X. Excusantur vidue, & similes, ubi est consuetudo, quod per aliquod tempus domo non egrediantur post mortem mariti: Sic etiam nobiles, pauperes, &c.
- XI. Num peregrinus teneatur missam audire, ubi est festum municipale, si per viginti dies circiter ibi sit commoraturus?
- XII. Num possit quis die Sabbati ire venatum, si die dominico non possit audire Sacrum?

I. **C**ertum est, omnes fideles rationis compotes teneri ad missam die festo audiendam ex præcepto Ecclesiastico; itaut qui partem ejus notabilem omittit, mortaliter peccet. Immo damnata est ab Innoc. XI. propositio decima tertia dicens: *Satisfacit præcepto Ecclesie de audiendo sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Quamvis probabiliter satisfaciat, ut plurimi docent cum Diana part. 5. tract. 4. resol. 54. contra Tambur., qui successive unam missæ partem audit ab uno sacerdote, & alteram ab altero, etiamsi ordine inverso. Ratio est, quia moraliter censetur unam integram missam audire; Non secus ac unum dicitur esse sacrificium, quando incipitur missa ab uno sacerdote, & eo deficiente ab alio perficitur: Verum sine causa id facere censent esse veniale Doctores communiter apud Dian. part. 2. tract. 3. resol. 18.

II. Quenam autem sit pars notabilis? variant Doctores; Putat Suar. esse usque ad Epistolam inclusive, Conink, & Azor. probabiliter usque ad Evangelium inclusive, seu usque ad Offertorium exclusive; quia, ut notat Dian. part. 5. tract. 5. resol. 44., satis est audire Evangelium in fine mis-

sæ. Cæterum quamvis probabiliter ex Con., & Pal. punct. 16. peccet mortaliter, qui vel solam consecrationem utriusque speciei, vel solam sumptionem omitteret, cum in iis consistat essentia Sacrificii; quia tamen non satis constat, in quam istarum partium essentia Sacrificii consistat, id eo Suar. tom. 3. disp. 88. sect. 2. benignius censet non semper injiciendum esse scrupulum peccati mortalis ei, qui per breve tempus alterutram istarum partium omitteret.

Illud tamen videtur contra Joannem Sanch., quod si quis accedat ad Ecclesiam, dum incipit Præfatio, nec possit aliam missam audire, teneatur ad illam: Secus vero si accedat post consecrationem; quia hæc est pars missæ principalis, & forte essentialis, ut propterea die Parasceves non sit obligatio audiendi missam, etiamsi incidat festum Annunciationis, ut communius docent contra Henr., Vascq., & alios apud Trull., quia quamvis fiat eo die communio, non fit tamen consecratio.

III. Quæritur nunc primo; Quenam præsentia requiratur ad missam audiendam?

Respondeo, requiri præsentiam corporalem, moralem tamen, & humanam, ita scilicet ut debeat homo habere intentionem non quidem satisfaciendi præcepto, sed audiendi missam præceptam, & ad eam attendat aliquam, atque in eo loco sit, ubi prudens spectator censeret illum audire missam.

Hinc sequitur non satisfacere, qui est præsens missæ animo, verbi gratia, expectandi amicum, vel etiam animo solum orandi, non vero audiendi Sacrum, & multo magis, si invitus assisteret. Ratio est, quia, ut diximus quæst. 1. art. 4., præceptum impleri debet per actum humanum, quo quis velit exequi, quod præcipitur.

IV.

IV. Sequitur secundo, requiri attentionem saltem externam, prout explicavimus quæst. 3. art. 4. n. 6.: Quamvis enim multi Doctores probabilius requirant attentionem internam, hoc est applicationem mentis sive ad verba, sive ad verborum sensum, sive ad Deum; non est tamen improbabile ex Lessi., Laym., Con., Dian. part. 3. tract. 4. resol. 101. sufficere externam; ita scilicet ut nulla ponatur actio impossibilis cum attentione interna; (ut esset confabulari, ridere, dormire, extasim pati, scribere, vel legere libros non conciliantes internam attentionem) unde possit esse testis eorum, quæ tunc fiunt, esto voluntarie distrahatur.

Propterea communiter cum Suar., & Azor. apud Tambur. contra Reginald., & Pal. docent, non satisfacere eum, qui tempore missæ confitetur peccata sua; secus vero si examinet conscientiam, etiam de libro; quia talis lectio attentionem internam fovet.

V. Sequitur tertio, Præsentiam moralem requisitam consistere in hoc, quod vel videatur, aut audiatur celebrans, vel eo loco sit audiens, ut ex signis, & gestis saltem circumstantium, quæ in Missa fiunt, colligere possit, & ut ad multitudinem assistentium censeatur pertinere. Quare non requiritur absolute, ut oculis videantur, quæ fiunt, aut auribus audiantur, quæ profert Sacerdos; nam etiam surdi, cæci, & qui in Choro post altare, vel in Ecclesia post parietem, aut columnam sunt, & extra Ecclesiam in magna distantia, satisfacere possunt, dummodo censeantur ad multitudinem assistentium pertinere; quod in parvo sacello facile contingit.

Moraliter etiam adesse dicitur, qui ab altari, non vero ab Ecclesia recedit ad procuranda hic & nunc necessaria ad sacrificium, scilicet vinum,

hostiam, thus, &c. Si quis tamen in maxima basilica esset in una cappella, & in altera distantissima fieret Sacrum, aut si esset post columnam ab altari distantem, nec esset ea multitudo audientium, ut is censeatur ad illam multitudinem pertinere, procul dubio præsentiam moralem hic non haberet, etiam si adesset intra Ecclesiam.

Hinc resolvitur celebre dubium, An quis possit e fenestra suæ domus missam audire, quando inter fenestram, & Ecclesiam intermediat via publica? Filiuc. cum Dian. part. 4. tract. 4. resol. 154. absolute negat. Lug. tamen de Euch. disp. 22. sect. 2. affirmat, si parva sit distantia ab altari Ecclesiæ, itaut audiens censeatur esse moraliter præsens missæ; secus vero si distantia sit magna; non enim necesse est, ut intra Ecclesiam sit, qui missam audit, sed solum necesse est, ut missæ dicatur moraliter præsens.

VI. Quaritur secundo; Quo in loco missa audienda sit; & a quo Sacerdote?

Respondeo ad primum, olim audiendam fuisse in Parochia; non secus ac nunc communicio paschalis in propria Parochia facienda est; sed usu, & consuetudine talis lex abrogata est; unde etiam extra Parochiam audiri potest missa præcepta. Dubium solum est, an omnes etiam in Oratoriis privatis; cum in Brevi hæc habeantur; *Volumus autem, quod familiares servitiis tuis non necessari ibidem interesse ab obligatione audiendi missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi censeantur.* Homobon., & Pelliz. tract. 8. tom. 2. sect. 2. putant, per talis missæ auditionem satisfieri nunc præcepto, quia jam est nunc consuetudo audiendi missam extra Ecclesiam parochialem; unde talis prohibitio in Brevi ponitur solum ex stylo Ecclesiæ, quia fortasse alicubi non est abrogatus

missus audiendi missam in Parochia ; Sed communiter cum Tambur. de Sacrif. missa lib. 1. cap. 4. docent, non licere illis in Brevi recensitis contra expressam voluntatem Pontificis ibi missam audire ad satisfaciendum præcepto . Dicuntur autem tunc necessarii servitii domini, qui nisi tunc cum domino audiant Sacrum, non facile possunt domino inservire ; ut solent esse auriga, famuli, ac famulae, coqui, & similes. Si tamen commode possint domino inservire audiendo missam in Ecclesia, ad id obligarem.

Ad secundum dico, missam audiri posse a quolibet sacerdote etiam Græco, vel alterius idiomatis, etiam ab excommunicato tolerato, atque adeo etiam ab hæretico, si cesset scandalum, ita scilicet ut non videaris ejus hæresis particeps esse ; dummodo missa catholico ritu peragatur. Solum audiri non potest a Sacerdote excommunicato vitando, aut publico Clerici percussore, necnon ab irregulari denunciato, vel degradato, aut deposito. Ratio est, quia fortius judicatur esse præceptum non communicandi in rebus sacris cum tali Sacerdote vitando, quam præceptum audiendi missam.

VII. Quæritur tertio ; Quænam causa excuset ab audiendo Sacro ?

Respondeo, eas reduci ad impotentiam, ignorantiam, censuram, & consuetudinem, omissa dispensatione, de qua satis superque art. super. cum de abstinentia ab operibus servilibus.

Primo itaque excusat Impotentia ; atque adeo quicumque nequit missam audire sine gravi detrimento sui, vel proximi, Animæ, Corporis, Famæ, Honoris, Rei familiaris, &c., ad illam non tenetur : Nec qui notabile lucrum amitteret ; sicut enim non obligat præceptum de abstinendo ab operibus servilibus, ut diximus, eos qui ingens lucrum amitterent, ita nec præceptum de missa audienda.

Hinc excusantur primo, qui multum distant a loco, ubi celebratur, videlicet per tria milliaria, vel per duo, aut etiam aliquando per unum, attenda circumstantia personæ, pluvie, æstus, & aliarum circumstantiarum, itaut tali personæ judicetur tale iter notabiliter difficile ; cum Ecclesia non obliget cum incommodo notabili.

Secundo, excusatur mater, quæ domi remanet ad custodiendam filiam, cui timet periculum probabile, tam si illam ducat in Ecclesiam, quam si domi solam relinquat ; Et eodem modo filia nubilis, si sine probabili periculo egredi non potest ; Et gravis, quæ exeundo e domo propalaret suum lapsum ; Et eadem ratione nutrix, quæ nequit sine periculo infantem domi relinquere, nec ducere sine perturbatione celebrantis, vel adstantium.

Tertio, ægroti, qui e domo exire non possunt propter alia negotia ; & qui timent sibi periculum gravioris morbi : In dubio autem debent Medicum, aut Parochum consulere, & illi acquiescere : Quod si neminem consulere possunt, & adhuc dubitant, non tenentur domo exire, & exponere se periculo morbi gravioris, prævalente præcepto de diligendo seipsum. Et ob eandem rationem non tenentur missam audire, qui infirmo deservit, ea solum de causa, quod si abeat, vel solus relinquatur ægrotus, laborem, animique anxietatem pateretur, vel non possent illi convenienti tempore adhiberi remedia .

Quarto, excusantur, qui missam audire nequeunt, quin grave aliquod negotium præmittant, quod differri non potest . Qua ratione excusantur Tabellarii, vulgo *li Corrieri* : Excusant enim eos amissio boni temporalis, ex quo tanquam officio utili, & necessario Republicæ vivunt. Excusantur etiam nautæ, muliones, seu vectores mercium, qui non possunt sine magno

incommodo: Sic etiam iter faciens, si cogatur socios relinquere, quibus indiget, quia viam ignorat, aut latrones timet; secus vero si iis non indigeat: Excusantur etiam illi, qui ubi unica missa celebratur, remanent ex timore latronum ad custodiam domus, vel ex necessitate ad cibos præparandos: Necnon publici ministri, qui ratione muneris castra dimittere, vel murorum portas, quas custodiunt, deferere non permittuntur; Sicut etiam senatores, seu viri primarii, qui gravia Reipublicæ negotia differre non possunt; Et custodes gabellarum, vinearum, gregis, mercium, domus, quando propter missam dubitant de furto, incendio, &c.

Quinto, excusatur scæmina honesta, sicut etiam quicumque caret vel veste convenienti, vel socio, aut pedissequo, sine quibus irridetur, aut magno rubore suffunditur.

Sexto, Uxor, quæ non potest sine rixa notabili mariti domo exire; & quæ non accedit ad missam, ut marito zelotypo obediat; necnon famuli, ut obediant dominis, timendo aliter gravem rixam, vel detrimentum, ut domo ejici, si non facile alios dominos inveniant, quibus serviant; Quamvis nec domini peccent, si tempore missæ ea præcipiant famulis, quæ juxta communem vivendi modum differri non possunt.

Septimo, non obligatur, qui detinetur aut in vinculis, aut domi loco carceris; & ii, qui bona fide, præsertim promissione jurata data viro nobili, e domo exire non possunt. Immo si Oratorium privatum domi habeant, non tenentur juxta probabilem sententiam Suar., & Trull. contra Macrin. quarere Sacerdotem, præsertim stipendiatum, ut ibi celebret; quia privilegium, quod habent, non videtur obligare ad tale medium non consuetum, & extraordinarium.

VIII. Dubitatur, an excusetur puella, quæ credit se ab adolescente lascivo concupiscendam, si domo exeat?

Respondeo, Navar., & alios apud Dian. par. 5. tract. 7. resol. 22. putare, quod non excusetur; quia tale scandalum non est datum, sed acceptum, & sequitur ex illius malitia. Verum communius cum Sà, Bonac., Sot., Trull. putant posse (saltem si id sæpius non accidat) missam omittere ad vitandum grave damnum spirituale proximi; sed ad id non teneri, quia potest uti jure suo, & propter scandalum passivum non tenetur privare se ingenti bono auditionis missæ.

IX. Secunda causa excusans est Ignorantia invincibilis, sicut etiam inadvertentia, oblivio, &c.; hæc enim a transgressione cujusvis legis excusant.

Tertia est Censura, unde excusatur primo personaliter interdictus, & quilibet excommunicatus. Secundo, qui lato Interdicto locali generali, non potest commode adire locum non interdictum. Certum autem est, neminem obligari ad obtinendum eo tempore privilegium, saltem si commode haberi nequit; (sicut nec tenetur qui detinetur in carcere petere privilegium exeundi ad audiendam missam, si commode habere illud non possit, ut notat Trull. hic ex Bonac. punct. ult. de Sacrif. missæ) quamvis qui privilegium habet tempore Interdicti, probabilius teneatur missam audire; quia præceptum obligat omnes, qui possunt, licet non obliget ad petendum privilegium, quod commode haberi nequit, ad hoc ut possint.

X. Demum excusat Consuetudo, quam ob causam Suar. excusat viduas, sorores, filias, quæ mortuo marito, fratre, patre, ad certum tempus juxta consuetudinem Patriæ non exeunt domo; Et Bonac. excusat sponsas, & nobiles, quæ non consueverunt juxta morem Patriæ egredi domo, donec nu-

ptui

ptui tradantur. Olim etiam ex consuetudine, ut notat Fagund., excusabantur Eremitae accolae. Denuum excusantur mulieres, quae post partum consueverunt per aliquot dies se domi continere, etiam postquam convaluerint, dummodo id fiat ex reverentia, & devotione, juxta caput ultimum *De Purificatione post partum*, & non ex ritu Mosaico, aut ex superstitione; non enim servanda nunc est purificatio antiquae legis, etiam si id fiat in honorem Beatae Virginis.

XI. Quæritur quarto, Quando nam peregrini excusentur ab auditione missæ die, quo est festum municipale loci, per quem transeunt?

Respondeo, certum esse, quod, si ibi sint animo permanendi per majorem partem anni, teneantur a primodie, quo illuc perveniunt; cum quilibet teneatur legibus ejus Communitatis, cujus est pars: Si vero ibi pernoctent per unam, vel alteram noctem, puto cum Con., & Tambur. contra Less. lib. 4. cap. 2. num. 51., & alios apud Dian. part. 1. tract. 9. resol. 2. non teneri ad missam audiendam; & consequenter nec ad abstinendum ab operibus servilibus, aut ad jejunandum, remoto scandalo. Ratio est, quia qui tam modico tempore ibi morantur, non censentur pars talis communitatis, & ideo, ut ostendimus quest. 1. art. 3., communiter Doctores docent, peregrinos non teneri legibus loci, per quem transeunt.

Dubium tamen est, an teneantur, si per viginti dies, verbi gratia, ibi permaneant? Joan., & Th. Sanch. apud Dian. loc. cit. negant, si non habeant animum ibi permanendi per

majorem anni partem: Suar. vero tom. 1. de Relig. tract. 3. lib. 2. cap. 14. cum aliis affirmat, quia secus nimis peregrino concederetur.

XII. Quæritur demum; An liceat apponere impedimentum executioni hujus præcepti; Verbi gratia, an liceat ire venatum, ubi non est opportunitas audiendi Sacrum?

Respondeo cum Pal., Sanch., Merol., quod tempore remoto a die festo liceat; verbi gratia potest quis die Jovis ire venatum, etiam si die dominico non possit Sacrum audire; quia præceptum hoc humanum non obligat ad removenda impedimenta adeo remota; Et idem dicas de præcepto jejunandi.

Utrum autem die Sabbati, quando imminet dies festus, possis pariter idem facere?

Respondeo, in utramque partem probabiliter disseruisse duos Theologos apud Tambur., Alter affirmabat, quia videtur sufficiens distantia; Sicut enim itinerantes, & vectores mercium, quando bona fide incipiunt iter pridie festi, communiter excusantur, si deinde die festo iter prosequantur, & missam non audiant, si non possunt; ita in casu. Alter vero negabat, quia videtur magna propinquitas cum die festo relate ad hoc opus, quod ob delectationem suscipitur, non ob necessitatem, & bona fide, ut faciunt itinerantes. Quare illud certum est, quod ad judicandum, num. distantia sit sufficiens, attendenda est gravitas, & rigor præcepti, praxis timoratorum, necessitas, utilitas operis, & pro diversis hisce circumstantiis diversimode judicandum.